

Regionálny úrad verejného zdravotníctva
so sídlom v Spišskej Novej Vsi

A. Mickiewicza 6, 052 20 S p i š s k á N o v á V e s

**Stručná demografická charakteristika okresov
Spišská Nová Ves a Gelnica
za roky 2010 – 2014**

**oddelenia epidemiológie
a bioštatistiky a zdravotníckej informatiky**

MUDr. Renáta Hudáková
vedúca oddelenia
Ing. Jozef Rešovský
bioštatistika a zdravotnícka informatika

Úvod

Obdobie po roku 2000 možno považovať za obdobie stabilizácie po výrazných zmenách a začiatok budovania nových trendov v nových spoločenských podmienkach. Obyvateľstvo prispôbilo svoje reprodukčné správanie zmeneným podmienkam. Reprodukčné procesy už začínajú rozhodujúcou mierou ovplyvňovať tí, ktorí v týchto nových podmienkach vyrastali a preto je predpoklad, že ich reprodukčné stratégie budú stabilnejšie.

Zmeny v demografickom vývoji sa premietli i v regióne Spiša, v okresoch Spišská Nová Ves a Gelnica, ale s viacerými odlišnosťami demografických procesov oproti celoslovenským trajektóriám vývoja vyplývajúcich hlavne z týchto dôvodov :

- historické, kultúrno - spoločenské dôvody (*nezanedbateľný vplyv nemeckého a maďarského etnika, ktoré tu má svoje historické korene, pretrvávajúce zvyklosti*)
- náboženské (*vysoká religiozita regionu, spojená s tradične uznávaným modelom rodiny*)
- etnické (*vysoké zastúpenie rómskeho etnika v porovnaní s ostatnými regiónmi Slovenska, ktoré je značne nehomogénne a odlišujúce sa vo svojom reprodukčnom správaní od majority*)
- ekonomické a sociálne (*vysoký stupeň nezamestnanosti, vysoká migrácia za prácou na Slovensku i mimo Slovenska, nižšia priemerná mzda*)

Ale tak ako môžeme na Slovensku hovoriť o zmenenom reprodukčnom správaní za posledné dve desaťročia, môžeme tieto zmeny vypozerovať i na území oboch okresov v menšom časovom rámci skúmaných rokov (*ale tu je potrebné podotknúť, že časový úsek 5 rokov je príliš malé obdobie, kde by sme mohli hovoriť o stabilnejších trendoch*). Demografické procesy, ktoré tieto zmeny zasiahli, ich stav, vývoj a odlišnosti v okresoch SNV a Gelnica (*i v porovnaní so SR*) v rokoch 2010 – 2014 si zhrnieme v nasledujúcich statiach.

Údaje pre demografickú štatistiku sa získavajú zo štatistického zisťovania o prirodzenom a migračnom pohybe obyvateľstva, ktoré každoročne organizuje Štatistický úrad Slovenskej republiky štatistickými hláseniami radu OBYV 1-5/12.

Agregované údaje sú uchovávané v základnej schéme produkčnej bázy dát a dáta za všetky spracované obdobia (*v súčasnosti väčšinou od roku 2001 – charakteristiky pohybu obyvateľstva, niektoré základné demografické charakteristiky od roku 1960, stav obyvateľstva od roku 1920*) sú on-line trvalo prístupné na <http://portal.statistics.sk>

Databáza SLOVSTAT obsahuje časové rady ukazovateľov hospodárskeho, demografického a sociálno-ekonomického vývoja za Slovenskú republiku. Údaje z rôznych štatistických okruhov sa prezentujú vo forme tabuliek v mesačných, štvrt'ročných, alebo ročných časových radoch.

DATAcube obsahuje multidimenzionálne tabuľky (kocky) za ukazovatele hospodárskeho a sociálno-ekonomického vývoja.

Z režimu ročného spracovania sa v pramenných dielach uvádzajú uvádzajú:

- definitívne výsledky pohybu obyvateľstva za SR, okresy a mestá v absolútnych a relatívnych ukazovateľoch
- počet a štruktúra obyvateľstva podľa národností za okresy, kraje a SR
- veková štruktúra obyvateľov SR podľa pohlavia a rodinného stavu, resp. národnosti za SR
- bilancia pohybu obyvateľstva podľa pohlavia za obce, okresy a kraje SR (*živonarodení, zomretí, prirodzený prírastok, prisťahovaní, vystahovaní, prírastok sťahovaním, celkový prírastok, stav obyvateľstva na začiatku roka, stredný stav a ku koncu roka podľa pohlavia*).

V našej správe sa zameriame na základný popis demografických procesov charakterizovaných :

- sobášnosťou
- rozvodovosťou
- pôrodnosťou
- potratovosťou
- úmrtnosťou
- prirodzeným pohybom a migráciou

Na záver uvedieme demografickú prognostiku oboch okresov do roku 2025 vychádzajúc z prác výskumného demografického centra.

Zdroj dát

- Štatistický úrad SR, internetová stránka <http://portal.statistics.sk>
- Výskumné demografické centrum [INFOSTAT Bratislava](http://www.infostat.sk)
- Demografický vývoj okresov Spišská Nová Ves a Gelnica v rokoch 1998 – 2007(vydané vlastným nákladom RÚVZ Spišská Nová Ves, rok 2010)

SOBÁŠNOSŤ

Uzatvorenie manželstva, aj napriek výrazným zmenám v procesoch sobášnosti a plodnosti, ktoré sa naštartovali na začiatku 90. rokov, ešte stále zohráva dôležitú úlohu v demografickej reprodukcii, keďže i napriek klesajúcemu trendu podielu detí narodených v manželstve sa ešte stále viac ako 60 % detí (2014) sa v SR rodí manželským párom. V oboch zmieňovaných okresoch je však tento klesajúci trend zreteľný, avšak podiel detí narodených v manželstve významne nižší. V okrese Spišská Nová Ves je to 49 % detí, v okrese Gelnica len 38 % detí narodených v oficiálnom zväzku. Na základe historických skúseností môžeme povedať, že intenzita a štruktúra sobášnosti významne a citlivo reagujú na spoločenský a ekonomický vývoj, zmeny v hodnotových orientáciách a životnom štýle, ktoré prebiehajú v populácii.

Aktuálna úroveň sobášnosti je výsledkom vzájomného pôsobenia viacerých faktorov. Patria sem hlavne :

- **hospodárska a sociálna situácia**

Okresy Spišská Nová ves a Gelnica patria už tradične v rámci Slovenska k okresom charakterizovaných vysokou mierou nezamestnanosti, nižšou priemernou mzdou a vysokým podielom rómskeho etnika.

- **celková populačná klíma**

Je výslednicou kultúrnych, historických a religióznych zvyklostí, kde v minulosti dominovali viacetné rodiny, a terajšieho stále viac zaužívaného modelu rodiny s jedným dieťaťom.

- **postoje a vzťah obyvateľstva k inštitúcii manželstva**

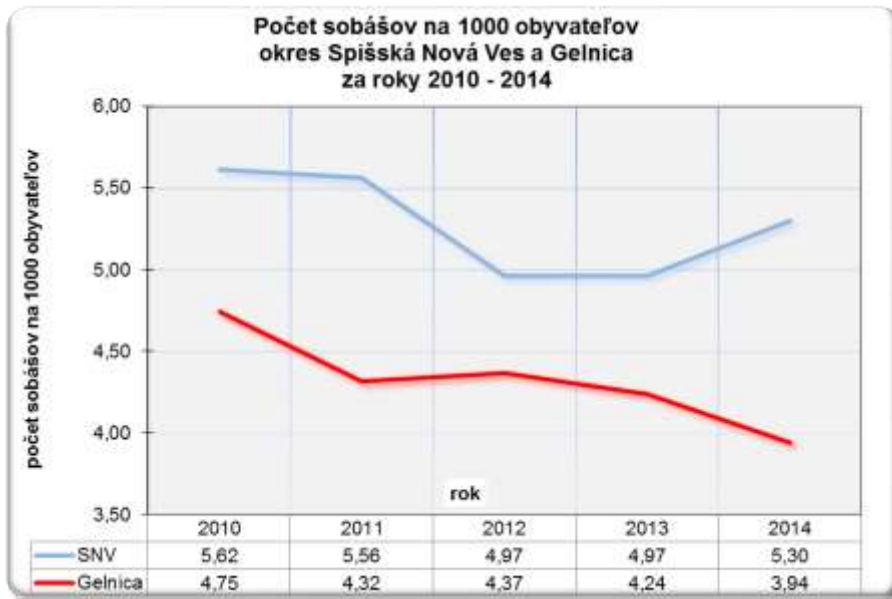
Tradičný a v oboch regiónoch uznávaný model manželstva, ako základ pre rodinu a výchovu detí je v súčasnosti konfrontovaný s postupným prenikaním a infiltráciou európskych postojov prinášajúcich voľný zväzok partnerov.

- **predchádzajúci vývoj sobášnosti a rozvodovosti.**

Kým prvé tri faktory pôsobia skôr na podmienky a záujem uzatvárať manželstvo v určitom veku, posledný faktor pôsobí na štruktúru obyvateľstva, t.j. určuje veľkosť populácie, ktorá môže v určitom období vstupovať do manželstva (*určuje veľkosť sobášaschopnej populácie*).

Posledných päť rokov charakterizujú vývoj sobášnosti (*merané hrubou mierou sobášnosti, ďalej len HMS, čo je počet sobášov na 1000 obyvateľov*) v oboch okresoch, dve hlavné črty:

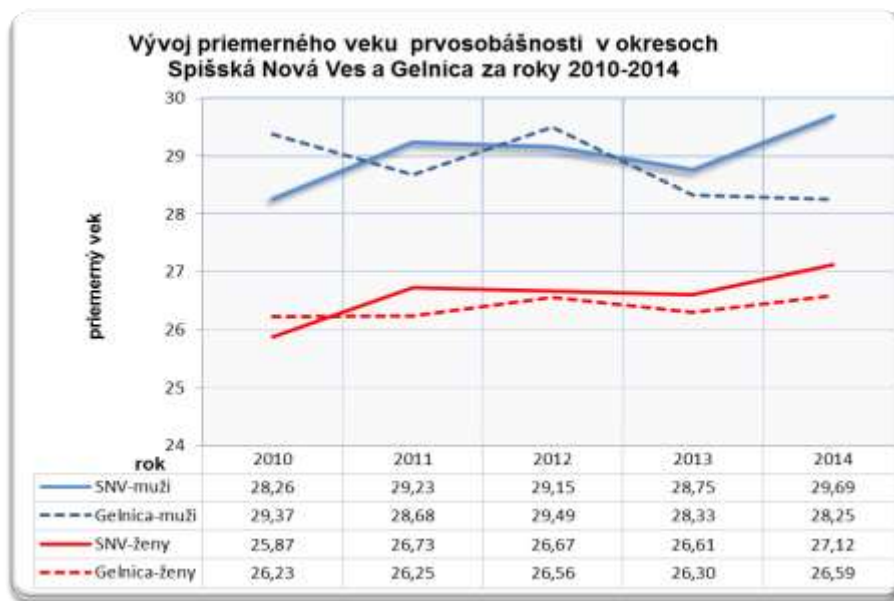
- nízka intenzita
- pokračujúce zvyšovanie priemerného veku pri sobáši a pri prvom sobáši.

Obdobie pozitívneho vývoja sobášnosti v okrese SNV trvalo len do roku 2008. V roku 2009 sa sobášnosť opäť znížila a tento trend pokračoval do roku 2014, kedy sa zase zvýšila. V okrese Gelnica bol podobný trend poklesu, ktorý sa ani rokom 2014 nezmenil. Stredná hodnota HMS v sledovanom období bola v okrese SNV štatisticky významne

vyššia ako oproti celoslovenskému priemeru, tak i oproti priemeru gelnického okresu. Naproti tomu v okrese Gelnica bola HMS štatisticky významne nižšia oproti obom priemerom HMS (*okres SNV a SR*). Jedným z možných dôvodov významného rozdielu tohto ukazovateľa v dvoch susedných okresoch, je vyššia miera neistoty ekonomických a sociálnych podmienok v Gelnickom okrese.

Príčin znižujúceho sa záujmu o manželstvo a rodinný život je viac. Nestabilita ekonomických a sociálnych podmienok v procese transformácie spoločnosti pôsobí na postoje a správanie sa obyvateľstva. Všeobecne sa za vážnu prekážku v uzatváraní nových manželstiev považuje nedostatok finančne dostupných bytov pre mladých ľudí s nízkymi príjmami v prvých rokoch ich ekonomickej aktivity. Na druhej strane súčasná spoločenská klíma umožňuje rozvoj individualizmu a uprednostňovanie životnej sebarealizácie (*v zamestnaní, v štúdiu atď.*), čím sa v konečnom dôsledku predlžuje doba, ktorá je potrebná pre získanie vstupného kapitálu pre založenie rodiny.

Plynule sa zvyšuje priemerný vek prvosobášnosti, kedy muži i ženy vstupujú do stavu manželského po prvýkrát. V okrese Gelnica sa u mužov ale tento trend v posledných dvoch skúmaných rokoch znižoval. Či tento jav bude trvalejšieho charakteru ukážu nasledujúce roky.

Obdobie rokov 2010– 2014 na území okresov SNV a Gelnica, čo sa týka sobášnosti,

možno charakterizovať nasledovne :

- **klesajúci trend intenzity sobášnosti v oboch okresoch , výraznejší v okrese Gelnica**
- **stredná hodnota HMS bola v okrese SNV štatisticky významne vyššia oproti Slovensku, naopak v okrese Gelnica bola štatisticky významne nižšia, ako celoslovensky priemer**
- **plynule sa zvyšoval priemerný vek (s poklesom u mužov v okrese Gelnica v posledných dvoch rokoch), kedy muži i ženy vstupovali do stavu manželského v oboch okresoch, i keď je nižší v porovnaní so Slovenskom. Najnižší vek sa zaznamenal v Gelnickom okrese u žien.**

ROZVODOVOSŤ

Rozvod predstavuje vedľa úmrtia jedného z partnerov zákonný spôsob zániku manželstva. Rodina a manželstvo, ich vznik a existencia, sú v každej dobe ovplyvňované celou radou spoločenských, ekonomických, právnych a sociálnych faktorov, ako sú kultúra a tradície, stupeň zachovania religiozity, hodnotová orientácia, rast individualizmu a emancipácie žien, populačná politika, existujúca rozvodová legislatíva. Všetky tieto faktory sa prejavujú zvlášť v obdobiach veľkých spoločenských zmien. Intenzita rozvodovosti závisí taktiež od úrovne sobášnosti. K vysokej rozvodovosti prispieva v našich podmienkach, okrem vysokej sobášnosti, aj nízky sobášny vek a uzatváranie veľkého počtu manželstiev z dôvodu tehotenstva partnerky.

Pri posudzovaní rozvodovosti je dôležité vziať do úvahy i skutočnosť, že počet štatisticky zistených rozvedených manželstiev je nižší než počet rozpadnutých manželstiev, ktoré už de facto neexistujú, ale v štatistike nie sú zachytené. K získaniu úplných znalostí o rozpade súčasných partnerských vzťahov by bolo treba údaje o rozvodovosti doplniť tiež informáciami o rozpade alternatívnych foriem súžitia, ktoré však nie sú k dispozícii. Obecne sa predpokladá, že

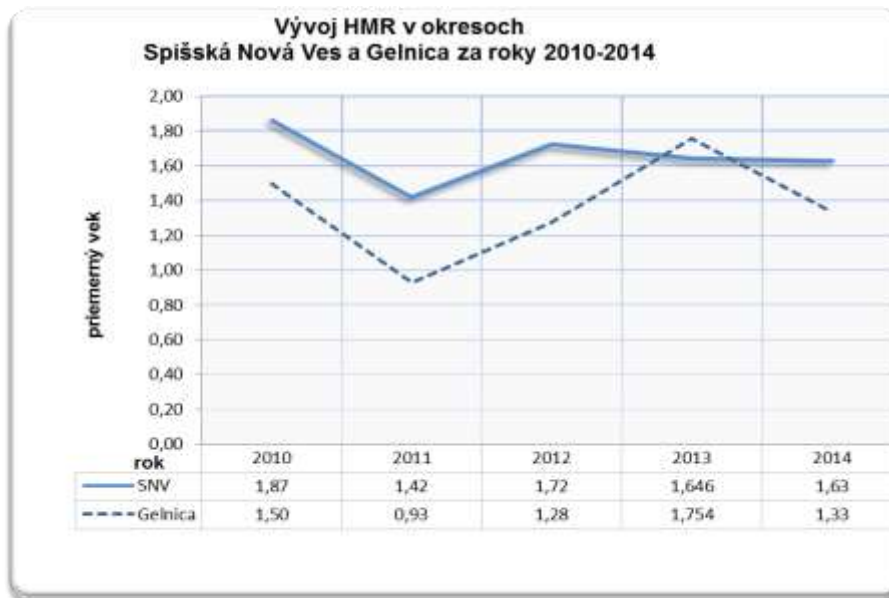
v krajinách s ich vysokým zastúpením sú ukazovatele rozvodovosti z tohto pohľadu podhodnotené.

Hoci je rozvod záležitosťou rozhodnutia dvoch ľudí, intenzita rozvodovosti závisí okrem osobných a osobnostných charakteristík od celého radu zvonku pôsobiacich faktorov :

- spoločenské, ekonomické, právne (*populačná politika, existujúca rozvodová legislatíva*)
- sociálne faktory, ako sú kultúra a tradície (*stupeň zachovania religiozity, hodnotová orientácia, rast individualizmu a emancipácie žien*)
- úroveň sobášnosti

Všetky tieto faktory sa prejavujú zvlášť v obdobiach veľkých spoločenských zmien. Posledné roky charakterizujú vývoj rozvodovosti (*meranej počtom rozvodov a hrubou mierou rozvodovosti, ďalej len HMR, čo je počet rozvodov na 1000 obyvateľov*) v oboch okresoch tieto hlavné črty:

- ustálený, až mierne klesajúci trend HMR v okrese SNV
- mierne rastúci trend HMR v okrese Gelnica
- zvyšuje sa priemerný vek pri rozvode a dĺžka trvania rozvedeného manželstva v okrese Gelnica
- stabilita priemerného veku pri rozvode a dĺžky trvania rozvedeného manželstva v okrese Spišská Nová Ves

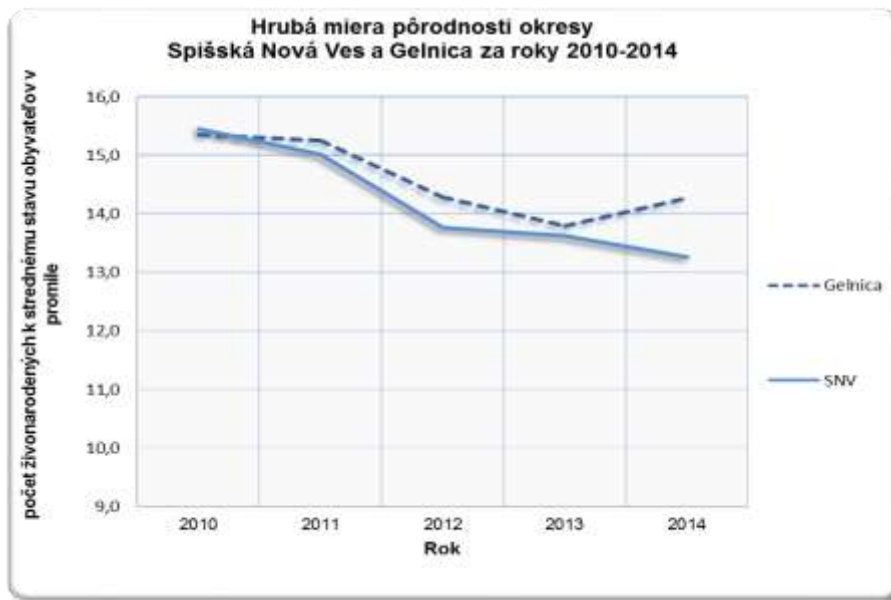
V roku 2010, resp. v roku 2014 bol priemerný vek rozvádzaného muža, resp. ženy v okrese Spišská Nová Ves 41,18, resp. 40,70 roka a ženy 38,43, resp. 38,30. Priemerná doba trvania rozvedeného manželstva bola 15,37 roka, resp. 13,9 roka. V roku 2010, resp. v roku 2014 bol priemerný vek rozvádzaného muža, resp. ženy v okrese Gelnica 42,37, resp. 42,70 roka a ženy

38,80, resp. 40. Priemerná doba trvania rozvedeného manželstva bola 16,37 roka, resp. 17,4 roka.

Z analýzy vyplynulo, že HMR je štatisticky významne najnižšia v okrese Gelnica, nižšia oproti okresu SNV i v porovnaní so Slovenskom, ale i v okrese SNV bola HMR štatisticky významne nižšia oproti SR.

PÔRODNOSŤ

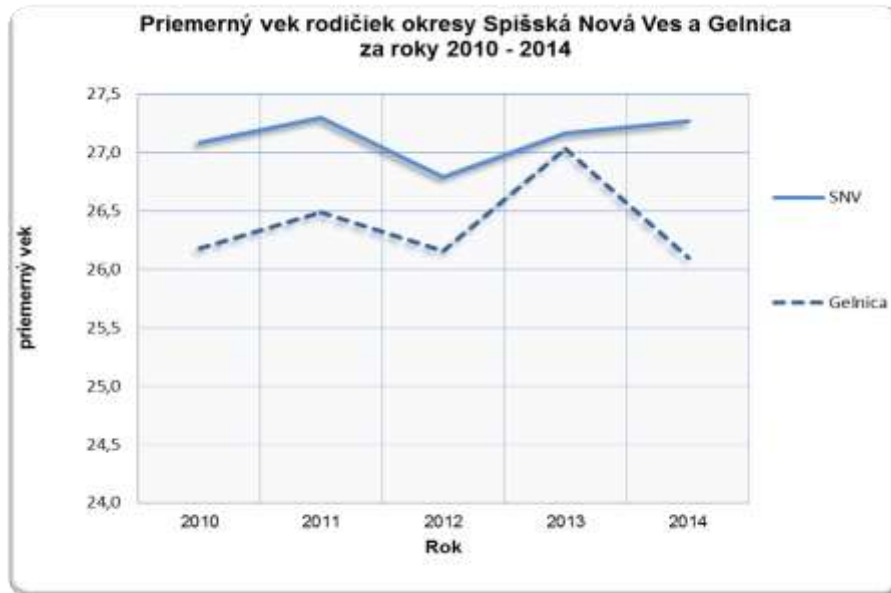
Analýzu procesu pôrodnosti by bolo možné začať už počatím, teda koncepciou, čo je

spojenie mužskej a ženskej gamety (t.j. spermie a vajíčka) a vznikom zygoty (t.j. oplodneného vajíčka). Počatím začína tehotenstvo, ktoré končí pôrodom. Počty živo narodených detí sú výsledkom kombinácie aktuálneho počtu žien v reprodukčnom veku a vlastnej intenzity ich plodnosti vyjadrené mierami plodnosti podľa veku, resp. ich úhrnom.

– 2014 možno v oboch okresoch z pohľadu vývoja základných ukazovateľov pôrodnosti a plodnosti charakterizovať niekoľkými skutočnosťami :

Obdobie rokov 2010 ukazovateľov pôrodnosti

- rastúci trend počtu živonarodených sa v roku 2010 trend zmenil na klesajúci, čo sa odzrkadlilo i na HMP (počet živonarodených na 1000 obyvateľov) a na úhrnnej plodnosti

- v sledovanom období je rastúci trend priemerného veku rodičiek v oboch okresoch okrese

- v oboch okresoch je významne nižší priemerný vek rodičiek

oproti SR

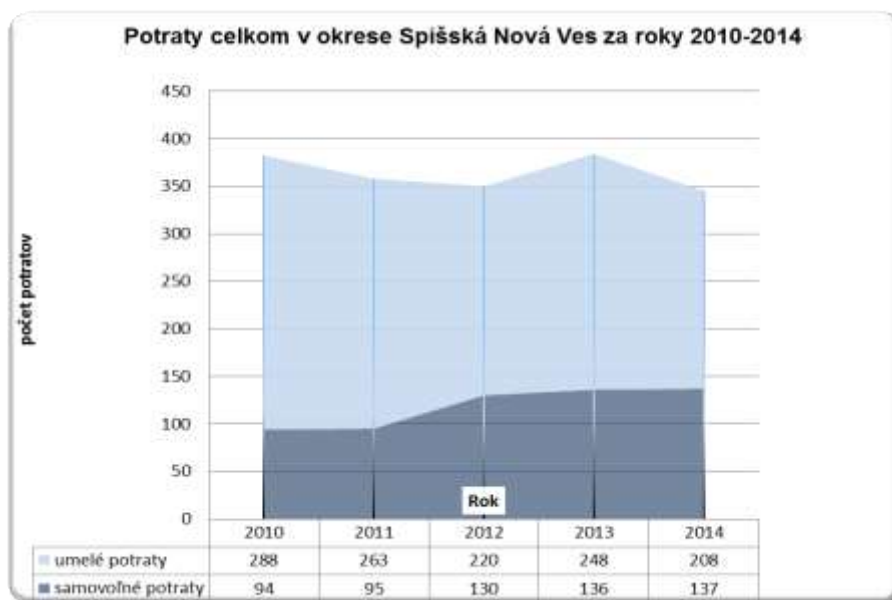
- zvyšuje sa podiel živonarodených mimo manželstva. Je výrazne vyšší ako na Slovensku

Je potrebné pripomenúť, že porodnosť a prvosobašnosť je ešte stále v oboch okresoch významne korelovaná (*spolusúvisiaca*) a i napriek tomu, že sa čoraz viac detí rodí mimo

manželstva, úroveň prvosobášnosti významne ovplyvňuje plodnosť v danom období, samozrejme s určitým časovým posunom.

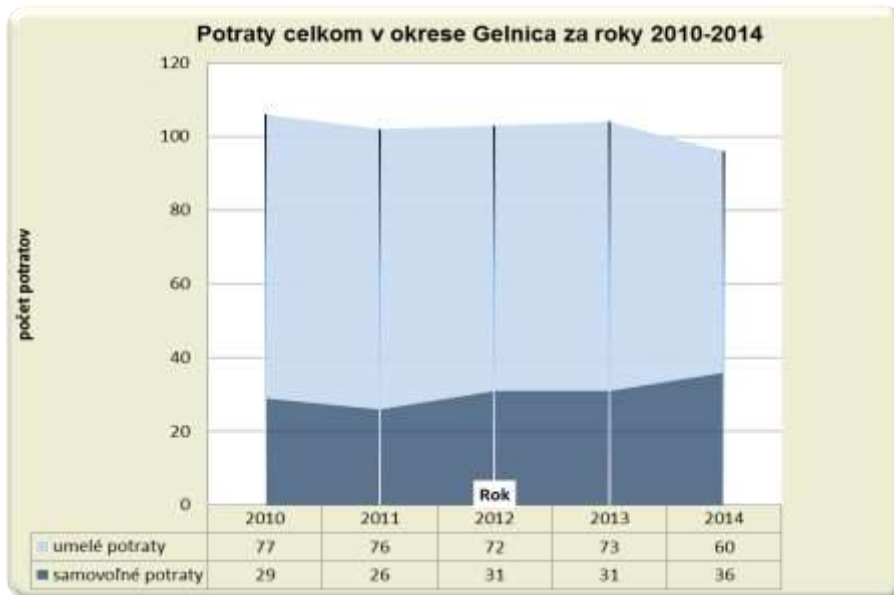
POTRATOVOSŤ

Potratovosť ako demografický proces sa viaže k obidvom základným procesom ľudskej reprodukcie, pôrodnosti a úmrtnosti. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje prerušenie tehotenstva ako vypudenie plodu z maternice, ktorý nedosiahol schopnosť extrauterinného života a doporučuje, aby bola stanovená hranica hmotnosti pre potrat 500g, ktorá zodpovedá približne 22. týždňu gravidity. Na otázku interrupcií neexistuje jednotný morálny a etický názor. Morálne hodnotenie, prípustnosť a zákonné vymedzenie interrupcie predstavuje pre

mnohých ľudí etický problém, v niektorých krajinách sú interrupcie zakázané a ich vykonávanie je trestné, kým v iných krajinách sú do určitého časového okamihu legálne a beztrestné. Niektorí ľudia vnímajú interrupciu ako vraždu, zatiaľ čo iní ju považujú za morálne ospravedlniteľnú, ako súčasť slobody jednotlivca a práva žien.

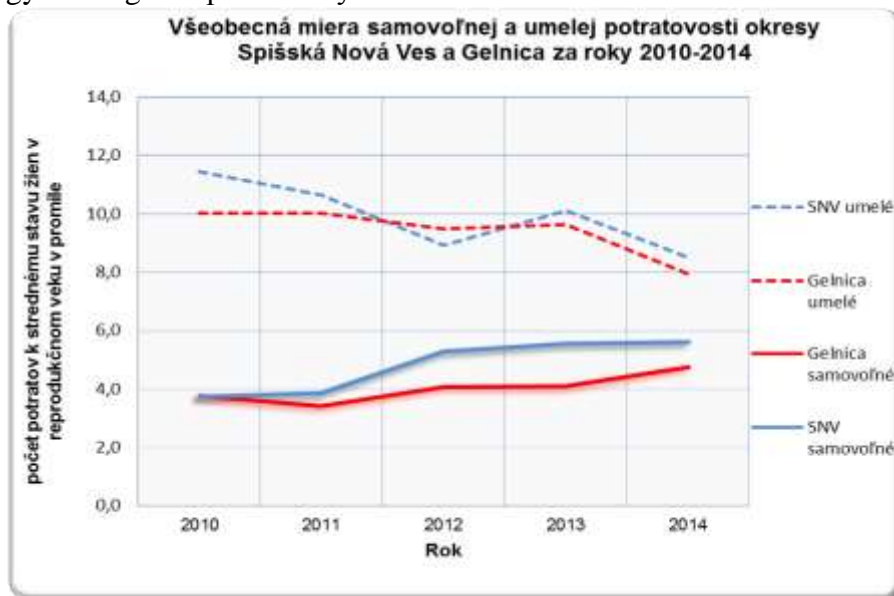
Výkon interrupcie sa na Slovensku riadi podľa Zákona 73/1986 Zb. a príslušnej vyhlášky Ministerstva zdravotníctva. Začiatkom celého procesu je zistenie, že je žena tehotná. Lekár jej urobí vyšetrenie a potvrdí, že je ťarchavá. V tomto momente má žena dve možnosti: donosiť dieťa, alebo požiadať o interrupciu. Na Slovensku je uzákonená legálna interrupcia do 12. týždňa tehotenstva. Do 8. týždňa sa vykonáva tzv. miniinterrupcia, od 8. – 12. sa vykonáva interrupcia (*kyretáž*). V 16 – 18. týždni sa môže vykonať odber z plodovej vody – amniocentéza na genetické vyšetrenie plodu. Amniocentéza je indikovaná pri podozrení na genetickú anomáliu (*napr. Downovho syndrómu*), alebo u rodičiek nad 35 rokov. Pri zistení genetickej chyby bola povolená výnimka, interrupcia sa mohla vykonať do 24. týždňa, ústavný súd SR ju ale v roku 2007 zrušil s odôvodnením, že je jej výkon upravený len vyhláškou ministerstva zdravotníctva a nie zákonom, čo sa považuje za protiústavné. Ak sa teda tehotenstvo ženy nachádza v povolenom intervale, gynekológ jej dá na vyplnenie „Žiadosť o umelé prerušenie tehotenstva a hlásenie potratu“. V nej vyplní osobné údaje, avšak nie dôvod, pre ktorý sa žena rozhodla podstúpiť potrat, ten je anonymný. Svojim podpisom potvrdí, že bola oboznámená s rizikom, vyplývajúcim z tohto zákroku a že bola poučená o antikoncepcii. Ak je rodičkou maloletá do 15 rokov, lekár jej potrat

odporučí zo zdravotných dôvodov a kontaktuje políciu pre zneužívanie maloletej, ak má od 15 do 16 rokov, na interrupciu potrebuje podpis zákonného zástupcu.

„Žiadosť o umelé prerušenie tehotenstva a hlásenie potratu“ sa vyplňa trojmo, dva exempláre pre zdravotnícke potreby

a jeden pre štatistický úrad. Za každú interrupciu žena zaplatí cca. 116 - 250 EUR (údaj k roku 2010). Ak chce žena požiadať o umelé prerušenie tehotenstva (UPT), je nutné o to požiadať obvodného gynekológa, ktorý vypíše žiadosť o UPT, pacientka má 3 dni na rozmyslenie si, či tento zákrok podstúpi. Interrupcie sa vykonávajú v centrách jednodňovej chirurgie, ale aj na gynekologicko-pôrodných oddeleniach nemocníc.

Potratovosť v oboch okresoch je z pohľadu vývoja základných ukazovateľov potratovosti v období rokov 2010 – 2014 charakterizovaná nasledujúcimi skutočnosťami :

- **klesanie absolútneho počtu potratov v oboch okresoch**

- **klesajúci trend všeobecnej miery umelej potratovosti v okrese SNV a v okrese Gelnica**
- **naopak narastanie všeobecnej miery samovoľnej potratovosti v oboch okresoch**

Samotný podiel UPT na celkovom počte potratov sa pohybuje na úrovni 70 % v okrese SNV a 77 % v okrese Gelnica.

Všeobecná miera potratovosti, ďalej VMP, z dostupných dát najlepšie charakterizuje stav potratovosti, pretože vychádza z počtu potratov prepočítaných na 1000 žien v reprodukčnom veku.

ÚMRTNOSŤ

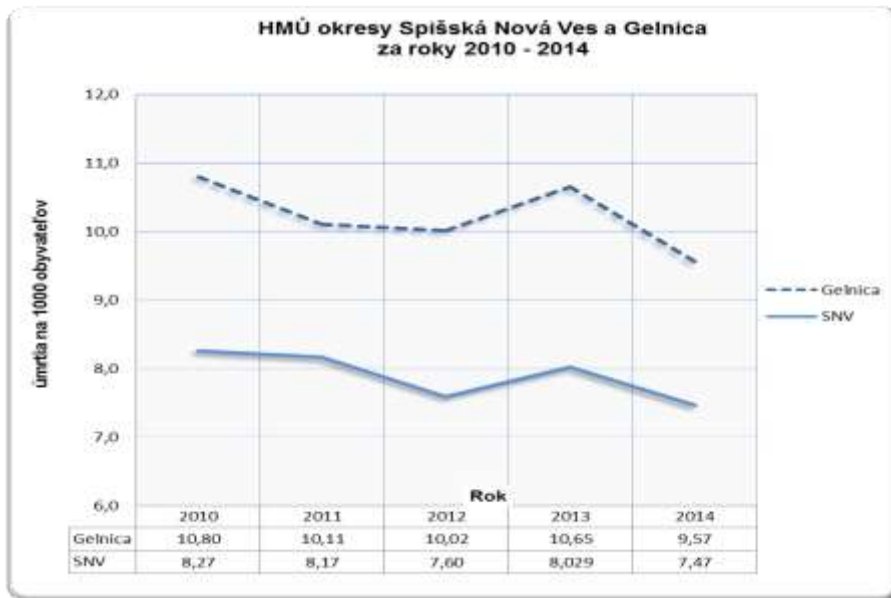
Úmrtnosť predstavuje jeden zo základných demografických procesov, ktorý priamo ovplyvňuje prirodzený pohyb obyvateľstva. Je neodvratiteľným a zároveň nevyhnutným javom s významným dopadom na formovanie a chod spoločnosti. Úroveň a štruktúra úmrtnosti súčasne zohráva kľúčovú úlohu pri hodnotení zdravotného stavu obyvateľstva, je ukazovateľom kvality a dostupnosti zdravotníckej starostlivosti a v neposlednom rade v sebe odráža vplyv veľkého množstva sociálnych, kultúrnych a ekonomických faktorov.

Na rozdiel od ostatných demografických udalostí je úmrtie špecifickým javom, pretože k nemu, s výnimkou samovrážd, nedochádza v dôsledku vlastného rozhodnutia jedinca, odhliadnúc od jeho životného štýlu. Je dôsledkom pôsobenia rôznych faktorov, nielen biologických, ale aj sociálnych, ekonomických a environmentálnych. Tieto faktory sa prejavujú rôznou intenzitou v rôznych regiónoch a podieľajú sa tak na priestorovej diferenciacii úmrtnosti.

Úmrtnosť, ako jedna stránka reprodukcie populácií, je pre ich život nemenej významná ako stránka druhá – proces rodenia. Biológovia i lekári sa zhodujú v tom, že smrť jednotlivca ako

taká, je udalosťou celkom prirodzenou a nutnou a má značný význam pre život celej populácie. Umožňuje striedanie generácií a tým uľahčuje adaptáciu druhov meniacim sa životným podmienkam.

Umieranie teda nemožno považovať za niečo neprirodzeného a v žiadnom prípade ho nemožno považovať za chorobu individua, ktorú by bolo možné liečiť, aj keď je úmrtie väčšinou

dôsledkom choroby, alebo skôr jej zakončením.

Úmrtnosť v oboch okresoch sme analyzovali z pohľadu vývoja hrubej miery úmrtnosti – HMÚ. Obdobie rokov 2010 – 2014 možno v oboch okresoch z pohľadu vývoja týchto základných ukazovateľov úmrtnosti charakterizovať niekoľkými skutočnosťami :

- **pokles HMÚ (počet zomretých na 1000 obyvateľov stredného stavu) v oboch okresoch**
- **významný rast strednej dĺžky života v oboch okresoch u oboch pohlaví**

Oba okresy sa významne líšili úrovňou HMÚ u oboch pohlaví. V okrese SNV bola HMÚ významne

nižšia tak u mužov, ako i u žien v porovnaní s okresom Gelnica (i v porovnaní so Slovenskom). HMÚ mužov v okrese Gelnica je porovnateľná s HMÚ mužov Slovenska, ale HMÚ u žien je významne vyššia ako na Slovensku.

Zaujímavý je vývoj strednej dĺžky života. Ženy žili na konci obdobia dlhšie oproti mužom v okrese SNV v priemere o 7,5 roka, v okrese Gelnica až o 9,2

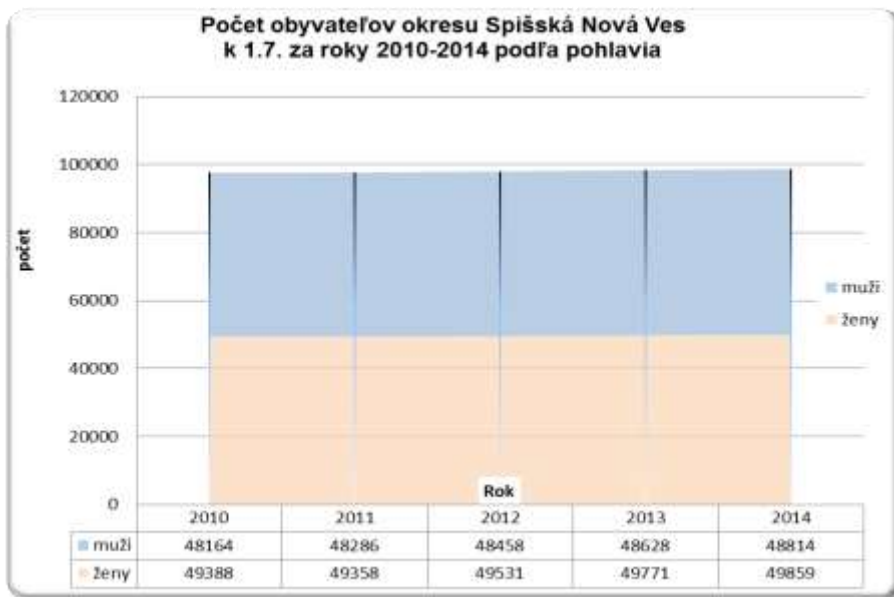
Pozn. : Stredná dĺžka života rátaná ako priemer posledných piatich rokov

roka a na Slovensku o 6,8 roka. Zatiaľ čo v okrese SNV môžeme badať významný rast tohoto ukazovateľa u mužov i u žien, v okrese Gelnica je situácia iná. U mužov i žien v tomto okrese môžeme hovoriť o stagnácii vývoja strednej dĺžky života. (resp. veľmi mierny rast v posledných dvoch rokoch) Muži v okrese SNV majú významne vyššiu strednú dĺžku života než muži v okrese Gelnica, muži i ženy v okrese SNV sa začínajú bližieť celoslovenskému priemeru (v roku 2014 muži v SR 73,19, resp. u žien 80 rokov). Okres Gelnica teda významne zaostáva v strednej dĺžke života u mužov nielen za Slovenskom, ale i za okresom SNV a tento rozdiel sa rokmi zväčšuje.

POČET A ŠTRUKTÚRA OBYVATEĽOV V OKRESOCH SPIŠSKÁ NOVÁ VES A GELNICA

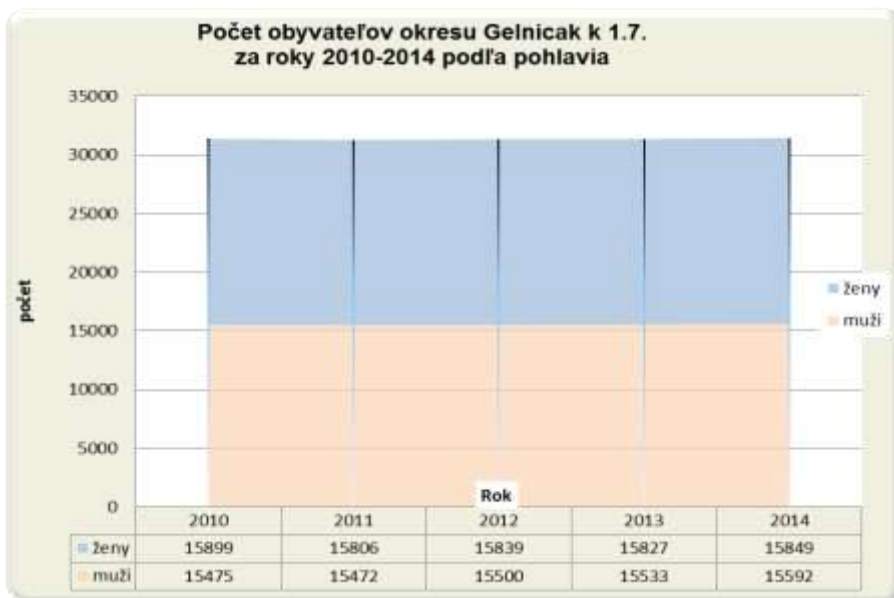
Reprodukcia ktorejkoľvek populácie sa uskutočňuje na určitom území, ktoré je relatívne stále a má viac – menej pevné hranice a toto územie označujeme populačne geografický región. Ak je populácia vymedzená v podstate geneticky na základe populačných vzťahov medzi jej jednotlivými členmi, populačný región je vymedzený v podstate koexistenčne na základe vzťahov jednotlivých členov populácie, ich skupín, alebo celej populácie k prostrediu, ktoré ju obklopuje.

Vývoj obyvateľstva je z hľadiska spoločnosti podstatný a zasluhuje pozornosť z kvantitatívneho i kvalitatívneho hľadiska. Dôležité je teda nielen to, ako sa mení počet obyvateľstva, ale je nutné poznať i jednotlivé demografické javy v kontexte ich krátkodobého i dlhodobého vývinu a regionálnych rozdielov, pretože demografický vývoj významne ovplyvňuje fungovanie celej spoločnosti.

spôsobujúce uvedené zmeny v reprodukčnom správaní slovenskej populácie možno zaradiť na jednej strane ekonomický a sociálny rozvoj spoločnosti, na strane druhej zmeny v hodnotovej hierarchii jednotlivcov.

Demografickým dôsledkom zvyšovania úrovne ekonomických možností a sociálnych služieb je predovšetkým rast strednej dĺžky života. Demografickými dôsledkami zmien v hodnotovej oblasti jednotlivcov sú pokles pôrodnosti v kontraste s rastom počtu detí narodených mimo manželstva a zvyšovanie veku matiek pri pôrode.

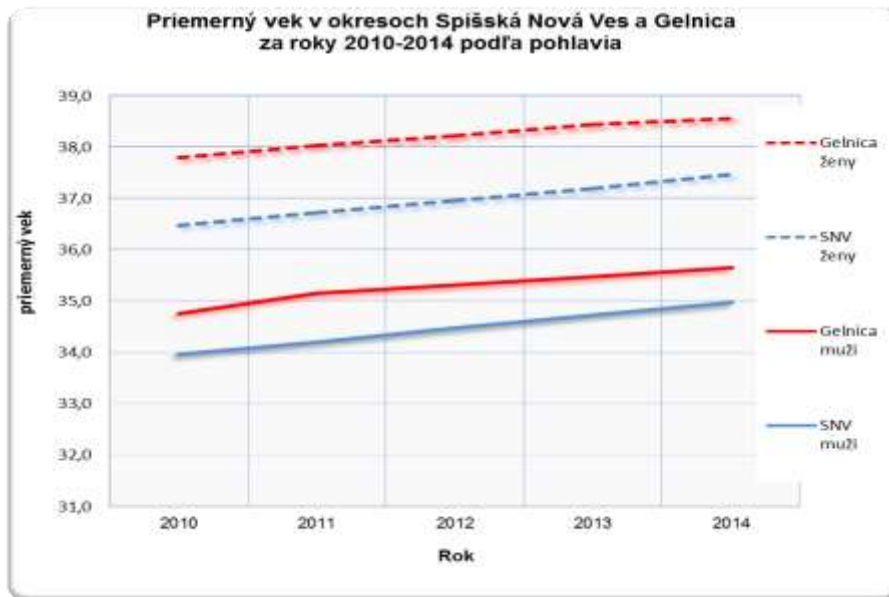
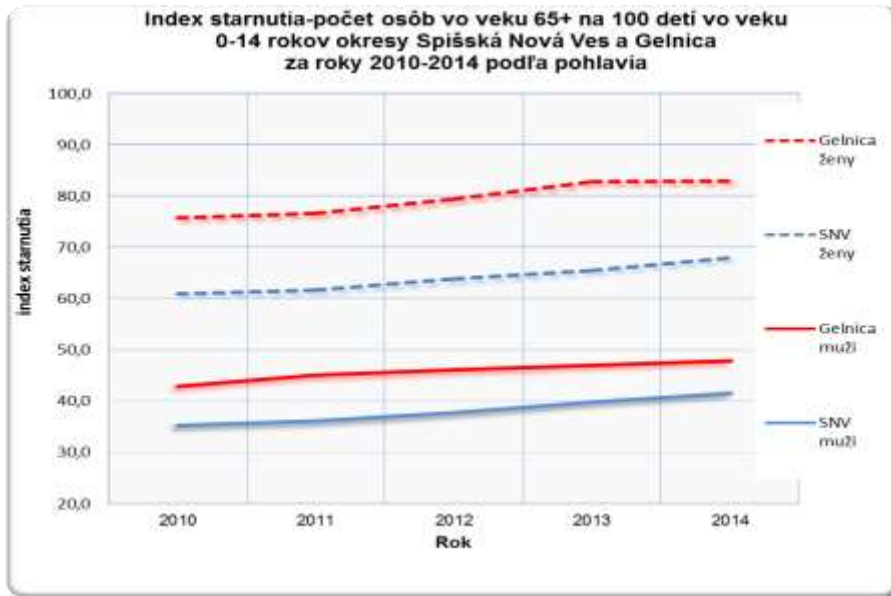
2014 zvýšil na 98673, čo je 1,15 % nárast, z toho 49859 žien a 48814 mužov.

Zásadnou zmenou vo vývoji populácie v regiónoch Slovenskej republiky bol postupný prechod na nový model reprodukčného správania (od 80-tych rokov dvadsiateho storočia). Jeho typickými znakmi sú pokles sobášnosti, rast rozvodovosti, znižovanie pôrodnosti a plodnosti, rast strednej dĺžky života. Medzi základné príčiny

Relatívne jednoduchý reprodukčný proces populácií je teda výrazne ovplyvňovaný faktormi, aktuálne pôsobiacimi v ekonomickom, kultúrnom i geografickom prostredí jednotlivca.

V oboch okresoch rástol počet obyvateľstva, v okrese SNV bol v roku stredný stav obyvateľstva 2010 97552, z toho 49388 žien a 48164 mužov. Tento počet sa v roku

V okrese Gelnica bol v roku 2010 stredný stav obyvateľstva 31374, z toho 15899 žien a 15475 mužov. Tento počet sa v roku 2014 zvýšil na 31441, čo je iba 0,21 % nárast, z toho 15849 žien a 15592 mužov.

Populácia v oboch okresoch stárne. O tejto situácii nám vypovedá i graf indexu starnutia (čo je počet osôb v poproduktívnom veku 65 rokov a viac (podľa metodiky EÚ) na 100 osôb v predproduktívnom (predreprodukčnom) veku 0 – 14 rokov). Je zrejмый významný rast v oboch okresoch a u oboch pohlaví. Index starnutia je v okrese Gelnica u oboch pohlaví významne vyšší ako v okrese SNV. Rast tohoto indexu je spôsobený významným poklesom populácie 0 – 14 ročných a naopak významným rastom populácie (rýchlejším ako pokles 0 – 14 ročných) vo veku 65 a viac ročných.

V oboch okresoch a u oboch pohlaví významne narastá priemerný vek, ktorý je ale významne nižší než v SR. Významne nižší je priemerný vek

v porovnávaní okresov v okrese SNV ako u mužov, tak i u žien. Je to spôsobené väčšou zložkou populácie v predreprodukčnom veku v tomto okrese v porovnaní s Gelnickým okresom a SR.

MIGRÁCIA A PRÍRASTOK OBYVATEĽOV V OKRESOCH SPIŠSKÁ NOVÁ VES A GELNICA

Pri územnom pohybe obyvateľstva sa odráža krajná rozmanitosť prostredia, prírodného a sociálneho, v neposlednom rade práve prostredníctvom tohto rozmiestnenia. Každá zmena prítomnosti na určitom mieste, alebo trvalého pobytu, je priestorovým pohybom. Najdôležitejšou zložkou územných pohybov obyvateľstva je migrácia, ktorá je geodemografický proces, definovaná u nás ako „*Pohyb cez hranice administratívnej jednotky, pri ktorom dochádza k trvalej zmene pobytu osoby*“. Migráciu významne ovplyvňuje celkový počet obyvateľstva, pracovných síl (*pracovné príležitosti*) a jeho ďalšie demografické, ekonomické a sociálne štruktúry. Z vyššie uvedenej migrácie sa vylučujú *migrácie sezónne*, pri ktorých dochádza iba k dočasnej zmene pobytu, *kývadlová migrácia*, čo sú pravidelne sa opakujúce denné, alebo týždenné územné pohyby (*po roku 1989 i dlhšie pracovné pobyty*) zpravidla medzi pracoviskom a trvalým bydliskom a tzv. *nepravidelné cesty* za nákupom, kultúrou, športom, rekreáciou a pod.

Zmena politického systému v roku 1989, vstup SR do EÚ, boli významné udalosti, ktoré

mali dosah aj na vývoj regionálnej migrácie v oboch okresoch. Na migračné chovanie (*ale nielen naňho*) v SR, ale i v oboch okresoch, mali vplyv meniace sa politické, ekonomické a pracovné podmienky (*častá zmena legislatívy, vznik a zánik politických subjektov, zánik mnohých firiem a nástup privátneho sektoru, privatizácia, miestami značne "divoká", vstup*

zahraničného kapitálu, vysoká stupeň nezamestnanosti, otvorenie sa hraníc a možnosť cestovania a bývania mimo republiky, hlavne otvorenie sa vonkajšieho pracovného trhu). V tejto súvislosti budeme u oboch okresoch hovoriť hlavne o migračnom salde (čistej migrácii) a jeho charakteristikách. Pod *čistou migráciou* sa rozumie rozdiel medzi počtom prisťahovaných a vystťahovaných, označuje sa tiež ako migračné saldo. Ak je kladné, je to migračný prírastok - čistá imigrácia, ak je záporné, je to migračný úbytok - čistá emigrácia.

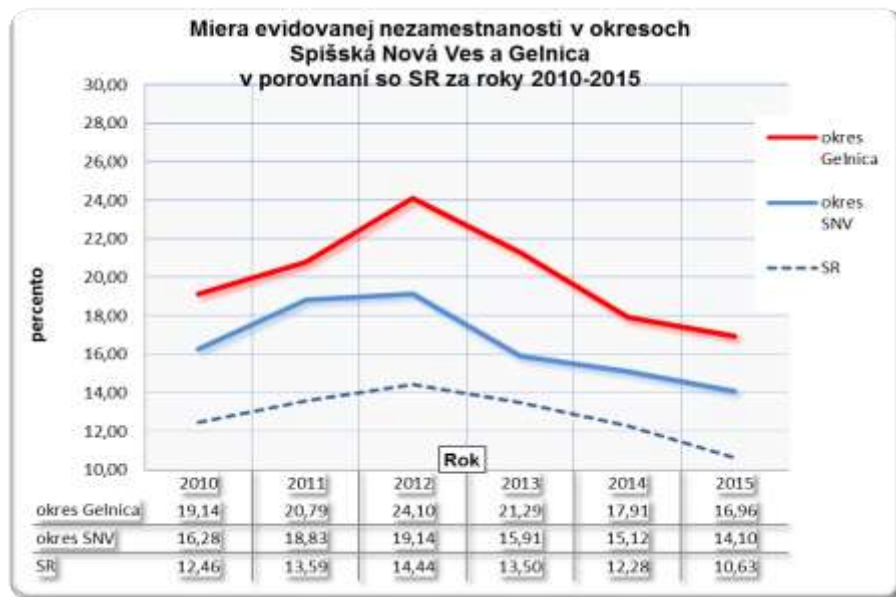

Migračné saldo (čistá migrácia – rozdiel medzi počtom prisťahovaných a odšťahovaných) oboch okresov bolo počas rokov 2010 - 2014 záporné a teda tu môžeme hovoriť o migračnom úbytku (čistá emigrácia) a z tohoto pohľadu boli oba okresy migračne stratové.

Miera prirodzeného prírastku (rozdiel medzi

živonarodenými a zomretými prepočítaný na 1000 obyvateľov) bola počas celých piatich rokov v oboch okresoch kladná (menšia v gelnickom okrese) i keď s mierne klesajúcou tendenciou s výnimkou v poslednom roku. Taktiež v oboch okresoch bola miera migračného salda po celé obdobie záporná. Celkový prírastok (súčet prirodzeného prírastku a migračného salda) oboch okresov tak bol nižší ako prirodzený prírastok s mierne klesajúcou tendenciou s výnimkou v poslednom roku.

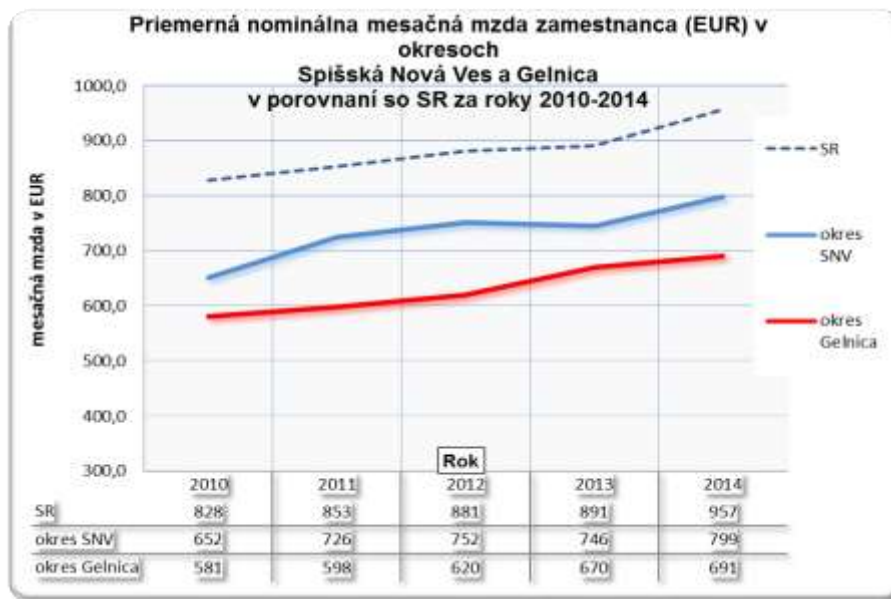
Miera prirodzeného prírastku v okrese Gelnica bola významne nižšia než v okrese SNV a tak po zohľadnení pomerov migračného salda bola i miera celkového prírastku v okrese SNV v priemere významne, takmer 1,5 násobne vyššia ako v okrese Gelnica.

Základné demografické ukazovatele počtu, migrácie a prírastku obyvateľov v okresoch SNV a Gelnica môžeme v období rokov 2010 – 2014 zhrnúť do nasledovných bodov:

- v oboch okresoch bol štatisticky významný trend poklesu počtu obyvateľov
- v oboch okresoch a u oboch pohlaví významne narastá priemerný vek

- index stárnutia vykazuje významný rast v oboch okresoch a u oboch pohlaví. Index starnutia je v okrese Gelnica u oboch pohlaví významne vyšší ako v okrese SNV
- z pohľadu migračné salda boli boli oba okresy migračne stratové
- miera prirodzeného prírastku mala klesajúcu tendenciu, v okrese Gelnica bola zároveň menšia
- celkový prírastok oboch okresov tak bol nižší ako prirodzený prírastok a mal klesajúcu tendenciu

Dve z možných príčin migračnej straty oboch okresov ukazujú posledné dva grafy. Z nich vyplýva, že v oboch okresoch je vyššia miera nezamestnanosti, ako je priemer na Slovensku a taktiež priemerná nominálna mesačná mzda je v oboch okresoch výrazne nižšia ako je slovenský priemer. Oba tieto faktory nútia ľudí migrovať za prácou ako

takou, ale i za lepšie platenou prácou mimo území oboch okresov.

Zoznam použitej literatúry :

1. PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A., *Základy demografie*, Vydala Akadémia, nakladatelství Československé akademie ved, Praha 1986,02/6-76722 21-075-86
2. JURČOVÁ, D., LUKÁČOVÁ, M., MESZÁROS, J., PILINSKÁ, V., STANKOVIČOVÁ, I., *Populačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky 2005, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava november 2006
3. VAŇO, B., JURČOVÁ, D., MESZÁROS, J., POTANČOKOVÁ, M., ŠPROCHA, B., *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2006, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava november 2007
4. VAŇO, B., JURČOVÁ, D., MESZÁROS, J., POTANČOKOVÁ, M., ŠPROCHA, B., *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2008, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava november 2009
5. VAŇO, B., MESZÁROS, J., *Reprodukčné správanie obyvateľstva v obciach s nízkym životným štandardom, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky,

- Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava september 2004
6. BLEHA, B., VAŇO, B., *Demografická budúcnosť okresov Slovenska : približovanie či divergencia, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava december 2009, ISBN 978-80-89398-00-3
 7. BLEHA, B., VAŇO, B., *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava november 2008
 8. JURČOVÁ, D., *Slovník demografických pojmov*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava apríl 2005
 9. KUČERA, J. – recenzent, *Populační vývoj České republiky 2001 – 2009, publikácia*, 1.vyd. Praha : Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, 2007, ISBN 978-80-86561-77-6
 10. MESZÁROS, J., *Metodický materiál, Výpočet úmrtnostných tabuliek, Výpočet stratených rokov života úmrtím, analytická publikácia*, INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Akty, Bratislava november 2000
 11. Národné centrum zdravotníckych informácií, *Zdravotnícka ročenka Slovenskej republiky 2007*, Bratislava 2008, ISBN 978-80-89292-13-4
 12. REŠOVSKÝ, J., *Demografický vývoj okresov Spišská Nová Ves a Gelnica v rokoch 1998 – 2007*, Regionálny úrad verejného zdravotníctva Spišská Nová Ves, vlastným nákladom, 2010
 13. JUREČKOVÁ, M., MOLNÁROVÁ, I., *Štatistika s Excelom*, vydáva Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2005, 1. vydanie, ISBN 80-8040-257-4
 14. CHAJDIAK, J., RUBLÍKOVÁ, E., GUDÁBA, M., *Štatistické metódy v praxi*, vydavateľstvo Statis, Bratislava, 2. vydanie, 1997, ISBN 80-85659-08-5
 15. MEZNÍK, I., *Business Mathematics and Statistics (learning package)*, BRNO 2009/2010
 16. FERJENČÍK, J., *Základy štatistických metód v sociálnych vedách*, vydáva Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice 2006, ISBN 80-7097-639-X
 17. KUBÁNKOVÁ, V., HENDL, J., *Štatistika pro zdravotníky*, Avicenum, Zdravotnícké nakladateľstvi, Praha 1986, 731 21-08/29
 18. Žáček, A., *Metody studia zdraví a nemocí v populaci*, Vydalo AVICENUM, zdravotnícké nakladateľstvi, n.p. Praha 1, 735 21-08/29

Internetové pramene a zdroje demografických dát :

<http://www.infostat.sk/vdc/sk/>

<http://vz.truni.sk/Prednasky/Demografia/uvod.htm>

<http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/>

<http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/STATdat>

<http://datacube.statistics.sk/>

<http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/home/>